

ФИЛОЛОШКО И ТЕОЛОШКО ЗНАЧЕЊЕ РИЈЕЧИ КАТОЛИЧНОСТ—ЕКУМЕНИЗАМ—САБОРНОСТ

Ријеч је, најдубље схваћена, облик или начин исказивања одређеног садржаја и поруке бића. А ријеч у практичном смислу је звуковна маса која преноси одређени садржај — дакле, она је нешто инструментално што је у функцији. Ријеч може да буде записана на више начин: симболичним и сликовним, хијерофлифским, клинастим или фонетским писмом, или снимљена магнетофонском или видеотраком. Као таква, ријеч је, значи, један унутрашњи садржај субјекта — мисаони, осјећајни, вољни... који је, као такав, нематеријалан. Тек кад се прелије у област физике, кад дакле добије своје тијело ($\sigma\mu\alpha$), тај садржај постаје доступан нашим чулима у оној мјери у којој се он прелио у своју акустичну или какву другу посуду и тако се опредметио. У самој ствари, смисао је опредмећен, али није без остатка уливен у материју — дакле, ни тада он не подлеже у потпуности нашој анализи, нити га обузима наше знање; наше знање у њему само учествује — кад у већој, кад у мањој мјери.

Ако овај однос преведемо на традиционалну философску терминологију, овдје је очигледно да се ради о односу феномена и ноумена. Ноумен ($\nu\omicron\upsilon\mu\epsilon\nu\omicron\nu$) је унутрашњи и људскоме ограниченом знању недостижни садржај ријечи, а феномен ($\phi\alpha\iota\nu\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\nu$) његова спољна кошуљица која је доступна нашем испитивању. Речено језиком Кантове теорије сазнања, ноумен је ствар по себи (Ding an sich) која је недосежна најдаљим дометима људске мисли и за људску мисао она је увијек земља непозната (terra incognita), а феномен је њена појава (Erscheinung) која је предмет наше анализе и у домету је нашега сазнања — и то онако како нам се непосредно представља, каква нам изгледа у својој датости, а не каква је сама по себи(1).

Ово значи да имамо двојак приступ ријечи као таквој — као имплицитноме сдржају и као његовоме експлицитном изражају. Ова два гледања на ријеч као предмет изучавања су лингвистичко и филолошко. Оба она, свако са своје стране, освјетљавају трећу димензију ријечи и раскривају богословске дубине бића у којима се (дубинама) ријеч коријени и из којих израста. Зато је њено коријење

(1) У нашем вијеку се философијом ријечи занима Сегије Булгаков; у својој темељној књизи *Философија имени*, Париж, 1953. он се свестрано бави питањем ријечи: лингвистички, философски и, на крају, богословски. Потпуно је друкчија истоимена књига А. Лосева, писана послје, а објављена знатно прије Булгаковљеве књиге — *Философија имени*, Москва, 1927.

сложено и њена суштина, иако присуствује у својој опредмећености, ипак је непосредно недосежна средствима и дометима нашега сазнања; она је, дакле, надразумна, и лежи у подручју умноме, а то је свијет идеја. Међутим, и лингвистика, преко филологије, и философија, односно теорија сазнања посебно, преко ријечи као предмета — излазе на крајње границе природних ствари и отварају, некад шири а некад ужи, видик према залеђу предметних ствари у намјери да некако докуче њихов дубљи смисао и садржај — овдје је у питању садржај ријечи, — и да тако што адекватније схвате, односно појме, саму бит ријечи која лежи дубоко испод коре њенога феномена. Суштина тога подухвата је у овоме: отклонити засторе којима је прекривен смисао ријечи, превладати дебеле слојеве талога разних нараштаја и њихових менталитета, превазићи границе разума и онда непосредно умом гледати у бескрај невидљивога и уочавати прави смисао који освјетљавају снопови онострани, надфизичке сјветлости. И у томе смислу ми ћемо имати непосредно са-знање до кога смо дошли са-знавањем и превладавањем посредних предмета. Тако непосредно, пошто експериментално истражимо и превазиђемо подручје посредне предметне старности и пошто нам средства разумноскога сазнавања, као посредног, буду непотребна, — пред нама се отварају нови простори умнога знања које је непосредно. Због свега тога сазнање је појединачно, парцијално, а знање је опште, генерално. То, даље, значи да је сазнање партиципација у знању — разумије се субјектова партиципација, дакле наше саучествовање.

Психолошки гледано, овдје је у питању типична екстаза. Али ако се осврнемо на методолошки поступак, видјећемо да није у питању мистичка екстаза која представља превазилажење предметне посредне стварности, него поступно упознавање појединачних зрачака и огранака стварности која нас, усходно, води према дубокоме заједничком коријену цјелокупне твари, свега створеног — и видљивога и невидљивога. Својим умним напором долазимо, преко разломака и микроцјелина појединачнога сазнања, до општег знања. Сазнавање као крајњи процес, и сазнање било као тренутно било као поступно освајање резултата тога процеса и даље држање у своме посједу онога што смо са-знали — то је утрвен пут, али веома далек и заобилазан, који види општем, цјеловитом знању. До њега досеже философски трансцендентализам, али то опште остаје у мраку који се освјетљава неадекватном свјетлошћу природнога људског разума; а та је свјетлост само слаби трачак одбљеска вјечне свјетлости која се прелама кроз човјекову личност. То подручје дубокога и општег освјетљавају благодатни снопови једне друге сјветности, натприродне нестворене свјетлости коју Бог зрачи из себе и њом освјетљава своју творевину, омогућујући човјеку да тек под њеном призмом дође до правога знања онога што је опште и цјеловито.

Ова два домета — онај први који се завршава узлетом разума до сфере трансценденције, и овај други који представља отварање умнога погледа ради примања надумне свјетлости — то су два пута која воде превазилажењу разломљенога бића и појединачног сазнања која се на њега односи. Први се завршава људским напором који досеже до општега, а други се завршава прихватањем сјветлости натприроднога Божијег откровења у чијој сфери мисао појединачнога човјека долази до општега или саборног сазнања у коме има своје пуно остварење и појаву заувјек — и тога човјек постаје дубоко и одговорно свјестан. Црква као жива заједница вјечнога надтварног Бога и временога тварног човјека који је на-

мијењен вјечности и позван је у вјечност — отвара човјеку бескрајне могућности саборнога знања у које човјек као члан Цркве, као зглоб и ћелија у њеноме организму, улази и сазнаје их непосредним искуством, доживљајем цијеле своје личности — зависно од мјере своје могућности и свога отварања према бескрају и вјечности. Доживљајне способности и капацитет доживљаја — то је нешто што није једнако у свих; иста је ствар и са изражајем, односно ријечју: нема једнак садржај ријеч свакога субјекта, као што ни свака личност није у истој мјери укоријењена у дубинама, њима окренута и отворена па се и не храни једнако животним соковима које вуче из дубина надпојединачнога и општег.

Пред човјеком се, у хришћанској еклисиолошкој концепцији, отварају неслушене могућности, јер се Црква „као једно и недељиво небоземно богочовечанско биће протеже од земље до у врх изнад свих небеса над небесима(2).

II

Пошто се примарни предмет нашега истраживања — изрази: католицизам, екуменизам, саборност — односи на Цркву, неопходно је да се задржимо на филолошком, а кроз њега, и на теолошком значењу термина *црква*, па тек онда да узмемо у третман ове изразе.

1. Грчкомезу изразу $\xi\kappa\lambda\eta\sigma\iota\alpha$ одговара јеврејски *синах* или други, грчки, за означавање јеврејске заједнице и њенога сакралног грађевинског објекта — *синагога*. Објекте ријечи су сложенице: $\sigma\upsilon\nu-\acute{\alpha}\gamma\omega$ свести, сводити, наједно довести, и $\xi\kappa-\kappa\alpha\lambda\acute{\epsilon}\omega$ — сазнавати. Дакле, у питању је сазив, скуп, збор. Ријеч је, преко латинског (*ecclesia*), ушла у европске језике, претежно романске.

Али пријено што пређемо на финију и прецизнију грађу о овоме питању потребно је да направимо једну општију напомену и да укажемо на њену дубљу тачку ослоња. Свакако је јасно — и ту нема потребе ни за каквим доказивањем — да појам *црква* није појам из примитиве у којој се креће свијест примитивних народа, и одакле, као из арсенала, ти народи узимају основне појмове у своје мишљење и основне изразе у своје језику. Стари Словени, будући да су били примитивни пагани, имали су своју митологју која није била „ништа друго до народно сазнање природе и духа које се испојило у одређеним сликама: зато она тако дубоко улази у образовање језика као првобитнога пројављивања народног сазнања“ (3).

Давно прије додир са хришћанским мисионарима и упознавања са хришћанством, Словени су, преко Запада — у првом реду преко старогерманских племена, односно њихова језика — постепено ширили хоризонте свога сазнања и тако, провиденцијално, ширили значењски регистар свога језика: иначе како је могуће схватити да су у првим покушајима превода, посебно одломака *Светшћога писма* заобиђен изрази који би асоцирали на било што паганско? Хришћански појмови вјере нијесу урођено наслеђе свих људи, него потпуно одређено учење које полази од јеврејскога народа да би у сфери и клими хришћанскога доживљаја открићења добили потпуније значење. Као такви, они су староме словенскоме језику саопштени споља и зато су главни термини тога учења или страног поријекла или

(2) Јустин Поповић, *Домаћинка Православне Цркве*, III, Београд, 1978, 548-549.

(3) Федор Буслаев, *Влияние христианства на славянский язык*, Москва, 1848, 65-66.

су одговарајуће протумачени. У моравској мисији Свете браће словенским народима је саопштен читав „један свијет нових појмова“ (4). Потпуно је било нормално очекивати да они нијесу имали ријечи за изражавање тих нових значења — ово посебно стога што је свијет библијских идеја и преокупација у хришћанскоме обреду нешто што високо превазилази домете рустикалне лексике њихова језика. Али је исто тако извјесно да су ријечи крст, олтар, црква и још неке сличне биле већ „потпуно ословење“ (5), тј. биле су у употреби код Словена и прије времена словенске мисије. Ван сваке је сумње да је тај стари језик, још прије кирило-методијевских времена, служио као средство хришћанским појмовима: у противном — како би било могуће избјећи изразе који циљају на многобожачка значења, кад су превођени одломци *Светиога Писма* и богослужбене књиге? (6) Језик *Светиога Писма*, током свеукупнога литерарног кретања, „не престаје да показује утицај на сваки нови покушај ширења значења ријечи, према мјери развијања мисаоности“ (7). У ту језичку предисторију старих Словена можемо да залазимо, да се у њу дубље упуштамо и да у њој тумарамо, али и, реконструкцијом, наићи ћемо на понеки поуздани ослонац који израња из прасловенске сфере духовности или у њу долази споља. Такав је старогермански израз *ga-mainps* (*gemaįnts*) од кога је настала њихова новија ријеч *Gemeinde* која има значење наших ријечи: заједница, сабор, скуп. Овоме термину претходи готски израз Улфилина превода *Светиога Писма* (крај IV вијека) *aikkłsįđ* (8) који добро асоцира на термин из грчкога изворника () или из латинскога предлошка (*ecclesia*); у ствари, он из њих проистиче. Ово нас упућује на пут према јасноме закључку да је Бог имао у своме провиђењу старе Словене као некад нејеврејске народе из времена старога завјета па их је на одговарајући начин припремао за примање библијске поруке. Дакле, словенски свијет је имао извјесне потенцијале у духовности, и клице у језику, за прихватање и регистровање стварности библијскога откровења коју ће му донијети и на његовом језику понудити, кроз проповијед и поуку, хришћански мисионари Кирило и Методије. Уосталом, изрази ЦРЪКЫ, ЦЪРКЫ, ἱερόν, ναός, ἐκκλησία, још прије превода *Библије* постепено потискују многобожачки назив за храм. Додуше, паралелно с њима, у Русији се, све до XII вијека провлачи израз божница — термин којим се иманује многобожаки храм или, у крајњој линији, неправославни храм, насупрот цркви (9).

(4) Franz Miklosich, *Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen*, Wien 1875, 2.

(5) Федор Буслаев, *Влияние христианства на славянский язык*, Москва, 1848, 105. Истога је мишљења и Копитар у дјелу *Glagolita Clozianus*, IX и XXXII.

(6) Исто, 90-91.

(7) Исто, 89-90.

(8) Исто, 114.

(9) Исто, 113-114.

Код Германа и Словена се одомаћио, и мијењао своју форму, други један израз — такође грчки: $\kappa\upsilon\rho\iota\alpha\mu\beta\varsigma$, преко средњег рода — $\kappa\upsilon\rho\iota\alpha\mu\beta\upsilon$, што значи: Господњи а ту се подразумијева: дом, кућа (); иначе, придјев $\kappa\upsilon\rho\iota\alpha\mu\beta\varsigma$ је изведен из именице $\kappa\upsilon\rho\iota\omicron\varsigma$ (= Господ/ин). Ово потпуно одговара значењем јеврејском изразу $heykhâl$, односно синтагми $bayt Yâhweh$. Од тога придјева у мушкоме роду, , настао је старогермански термин $kirkô$ или $kirihô$. Са њим можемо да упоредимо старовисокоњемачки $kirihla$, старонискоњемачки $kirika$, па староенглеске изразе $cirice$, $circe$, као и даље данашњи њемачки израз $Kirche$, односно енглески $Cherch$. Слично је и шведско, финско и естонско $kirka$. Лако пада у очи да су главне фонеме, као и графеме, заједничке или блиске свима овим ријечима.

Ако узмемо у обзир да је могуће, и врло често, прелажење гласа K у C , или једноставна њихова замјена, лако је примијетити да грчко K у придјеву имамо сачувано у германскоме термину $kirkô$ и његовима даљим изведеницама. Та графема (K) је у енглескоме језику претопљена у C : отуда се њихов облик $cirice$, односно $circe$ развио у \check{C} , па у каснијим фазама тога језика имамо $Cherch$. Прелажење иницијалнога германскога K у C имамо у прасловенскоме и словенском језику сјчку, односно црџкы. Одавде се изводе, односно израстају, све варијанте овога термина које сријеђемо у разним језицима велике породице словенских народа. Ваља напоменути, и узети у обзир, да је староенглески облик $cugice$ постао од латинскога $circus$, и значи је првотно округла или полукружна форма крстионице или хора(10).

Тако, дакле, код Словена имао: црков, код Руса: црква или черква код Бугара; црква и цриква кдо Срба и Хрвата, црква код Македонцаца; $cérkev$ код Словенаца; $cirkev$ код Чеха и Словака; $surkej$ и $surgew$ код горњолужичких Срба; $cerkwja$, $cerkwa$, $cerkwej$, $cerkej$ у доњолужичком; у пољском: $cerkiew$, поред другога изрази $soščil$ који имају и Чеси, а има поријекло у староме изразу $kaštel$ који значи: утрда, утврђење, тврђава. Садржајно значење ових словенских изрази је „храм уопште“, „скуп вјерујућих у Христа, Хришћанска црква“(11). Коначно, можемо их и разликовати: значење — скуп, збор, заједница вуче поријекло из термина , а значење црква—храм, везано је за гдје се подразумијева . Значи: и су до извјеснога степена међу собом подударни(11а).

2. Ови изрази представљају појам који значи нешто веома дубоко и веома сложено. Међусобни однос чинилаца који улазе у његов састав и конституишу га, изражен је кроз један од епитета Цркве као заједнице. Тај епитет није спољна наљепница на организму Цркве, него управо обрнуто: он је само оспољашњење, манифестација или пројава унутрашњег њеног својства. За именовање тога епитета налазимо три изрази, у форми придјева, одакле се изводи именичка форма њихова; то су: католички, екуменски, саборни — односно католичност, екуменизам, саборност. Значење ова три изрази представља примарни и непосредни предмет нашега истраживања.

Узмимо најприје у разматрање два грчка изрази — $\kappa\alpha\theta\omicron\lambda\iota\kappa\eta$ и $\sigma\iota\kappa\omicron\upsilon\mu\acute{\epsilon}\nu\eta$ — и видимо шта они значе.

Још је даровити и учени Аристотелу у високој класици грчкој досегнуто до општега поимања и употребио израз *καθολικῆς*, знаснивајући теоријски његово значење. Тако он у *Μεταφυσικῆς* (IV, 26, 1023b—1024a(12)) каже следеће: „А (јединство) је двоструко: или као оно у коме свака јединица представља јединство, или по томе што јединство проистиче од њих свију. У првоме случају *οἰσθητε* и *οὐκ οἰσθητε* се назива *οἰσθητικῆς* у смислу целине је оно што обухвата мноштво бића, с тим што је предикат свакога од њих и што су сва једно у том смислу што је свако од њих јединственост...” (подвукао — ДМК).

Израз *καθολικῆς* у смислу васцио *omnis prorsus, überhaupt* нашао је Флоренски још код Ксенофонта, Платона, Демостена. Иначе, у хришћанству први употребљава ријеч *κατά* Игњатије Богоносац (ad Smyrn, с. 8)(12a).

У хришћанству овај израз означава један одређени атрибут Цркве. Тај термин, а не атрибут — *ἅλος*, је типична сложеница и изведеница: настао је спајањем двају израза: предлога *καθ* и приидјева *ἅλον*, у акузативној синтагми

, и значи: у односу на свијет, по свему свијету, посвудни, општи, уопште... Ову ријеч је могуће превести изразом латинскога поријекла — универзалан, јер су у њеним „зглобовима“ садржани и општок и јединство које она изражава. Тај термин, универзалан, је латинска сложеница, и настао је од *unum versus alio*, што значи: једно се окреће (к) свему. Ни најмање није тешко у овоме задњем елементу сложенице — *alio* препознати грчки израз *ἅλος*. Овај елемент, *ἅλος*, у тој сложеници — *καθολικῆς* — има логички акценат и носилац је значења.

У најранијим преводима са грчкога — а то су они из *Һирилометодијевских* времена — на стари словенски језик кључне ријечи су остављене непеведене, једноставно су преношене путем транскрипције са словенским додатком, односно наставком (, , ,), а доцније се преводе (, , ,) (13). Ово је чињено свакако, из бојазни од могућности погрешнога схватања новог значења преко старог израза који није имао развијену нову значењску димензију.

Истина, поред овога општехришћанског значења, и онога Аристотеловог, у грчкомезику су се развила још два ужа значења ове ријечи. Тако је израз у форми именице, био назив за финансијске чиновнике у Византији који нијесу били свеопшти, него управо обласни или локални (14). Други се израз, односно значењаска варијанта, односи на цркву у значењу храма, сакралне грађевине. Тако је *καθολικῆς* она црква у коју долази народ једне парохије, насупрот приватним црквама-капелама, филијалним храмовима, манастирима... којих може бити више у једноме мјесту. У једноме манастирском комплексу може бити више параклиса, капале и мањих храмова, али главни храм је саборни. Ово значење синтагме *саборна црква* налазимо у једноме од најстаријих споменика словенске књижевности — у *Методијеву житију* (XVII гл.) (15), гдје стоји да његове остатке положиша въ съборнѣи церькви (16). Тај израз и његова

(10) Исто, 116.

(11) *Этимологический словарь славянских языков* (под редак — цией О. Н. Трубачева), Москва, АН СССР.

(11a) А. Свящ. П. Флоренскит: *Экклезиологические материалы*, „Богословские труды“, Т. 12, Москва, 1874, 176.

(12) Аристотел, *Μεταφυσика*, превео Бранко Гавела, Београд, 1960, 132, на ово мјесто се ослања С. Н. Булгаков „*Православие*“ Париж, 1965, 147.

(12a) Флоренски, исто, 128.

(13) А. Гезен, *История славянской перевода символов веры. Криптико-палеологическая заметки*, С. Петербург, 1884, 91. и даље.

(14) Исто, 90.

(15) *Панонска житија*, превео Петар Ђорђић, Нови Сад, 1963, 47.

значања имамо и данас у употреби на нивоу једнога мјеста (села, града или већега манастирског комплекса) — док на нивоу епархије имамо израз катедрала, тј. храм гдје се налази сједиште или столица (*καθέδρα*, *cathedra*) епископова. Још код Кирил Јерусалимскога постоји паралелна значењска употреба овога истог термина: исти назив се преноси са цијелога свесвјетског човјечанства на одређене вјерне хришћане једнога мјеста, на познато мјесно друштво или заједницу мјесних хришћана⁽¹⁷⁾. Уопштени и упоједињени појам овдје су, у бити, исти — као што су апостоли у малој горњој соби у Јерусалиму (Јн. 20, 19) или мала општина првих хришћана у Јерусалиму били у истој мјери саборна заједница као данашња Црква. У питању је, очигледно, био идентитет квалитета минималне заједнице и свеопште заједнице човјечанства, а квантитет је овдје занемарив и нема никаквога нарочитог значења.

3. Други израз, екуменизам, који добијамо посредно, преко западних језика — латинскога, па онда и других, има неупоредиво обимом мање, уже значење. Грчка ријеч *οἰκουμένη* уопште не може да има значење свеопштега, универзалног, него свјетскога — настањене земље: коријен ријечи *οἰκουμένη* чини ријеч *οἶκος*, што значи кућа. Тако се та два израза и коријеном и значењем приближавају један другоме. У периоду Грчкоримске империје екумена је била средоземни базен са ближим дјеловима Азије — дакле, зависно од тога, екуменизам је типично историјска, а то значи временскопросторна, димензија простирања Цркве у свијету. На основу распрострањености по свијету Цркви се приписује атрибут екуменичности, односно католичности⁽¹⁸⁾ мада, видјели смо, израз католички има и дубљу значењску варијанту.

Израз екумена у потпуности одговара словенски термин васељена, односно његова придјевска форма: васељенска, кад се мисли на Цркву. Словенска ријеч *васељена* је изведеница: настала је стапањем предлога *въ* и трпнога прилога прошлог у неодређеном виду *селенъ*, *селена*, *селено* од глагола *въселити*: *вселеннаа*—*ѣ* *οἰκουμένη* што значи насељена, настањена, „накућена“; мисли се на област. Отуда синтагма *васељенска црква* означава Цркву која се налази у насељеноме дијелу свијета — дакле, у подручју цивилизације. Ова ријеч,

(= *οἰκουμένη*), је у вријеме постојања Византијске империје

означавала прије саму Империју, него цио свијет. Зато, разумљиво је, ни *васељенска црква* није била свемирска (цијелога свијета) Црква, него мјесна, односно помјесна — константинопољска, па је траг тога схватања сачуван све до нашега времена у титули њенога првојерерха. Пошто је израз *οἰκουμένη* означавао настањени дио земље, а синтагма *васељенска црква* значењем покривала подручје помјесне константинопољске цркве — онда је потпуно јасно да преводилац није имао могућности да шире значење грчкога епитета — *οἰκουμένη*, без остатака, прелије у словенски израз *васељенска црква* (19).

Ово је нарочито јасно кад видимо да се придјев *васељенска* у примјени непосредно веже за Цариградску велику цркву (*οἰκουμένη*), а настањенога свијета је било и мимо њенога подручја, чак и мимо граница простране Византијске империје. Извјестан дио вјерујућег хришћанског свијета је био

(16) Гезен, 91-92.

(17) Исто, 92-93.

(18) Исто, 93. и 98.

(19) Исто, 98. и 99.

везан за друге духовне и административне центре у Империји, чији поглавари нијесу имали у својој титулатури епитет *васељенски* (Антиохија, Александрија, Јерусалим; у западном хришћанском свијету Рим).

Кад у *Символу вјере*, у старијима српским преводима, читамо да вјерујемо у *васељенску Цркву*, проистиче да ми Цркву раскатоличујемо, тј. расаборњујемо је и редуцирамо на обим њенога васељенскога постојања у историји. Било да се ту прадразумијева цио свијет који је настањен било да је у питању само подручје васељенске патријаршије — ни у ком случају не одговара овај термин: у тексту *Символа вјере* он дјелује као страно тијело. У питању је типична редуција значења. Такво превођење није превод, него радакција и обрада на коју преводилац нема право. Црква као богочовјечански организам је католичка или католичанска, односно саборна, а њено постојање на Земљи и у потоку историје — то је екуменичност, екуменизам. Дакле, израз *екуменска* није епитет који означава Цркву као цјелину — не чак ни цијелу видљиву страну Цркве у начелу, него само њен дио који је присутан у историји одређенога времена и простора. Екуменска или васељенска је помјесна црква цариградска, а посвудна или католичка, односно католичанска — односно саборна Црква је Црква која је избила из мистичних дубина и проширила се свуда по цивилизованом свијету, и која ће касније да се прошири и међу варварима — тако да се данас распросторила по цијеломе Земљину шару. На васељенским или екуменским саборима присуствују и активно учествују представници свих помјесних цркава, из цијелога настањеног свијета. Ако која од њих није заступљена на одређеном сабору преко својих легитимних представника, она накнадно добија одлуке тога сабора на сагласност и усвојење, да би их потом примјењивала.

Овде је важно да примијетимо да треба у тим изразима — и грчком и словенском — да видимо филолошку разлику која је и лингвистичка; али садржајнобогословски гледана, она је дублет: да квалитет — оно што је опште (католички, католичанска, односно саборна) присуствује без умањивања или измјене у појединачном или ужем (екуменском и васељенском). Поријекло томе значењскоме дублету можемо да наслутимо у прасловенској терминологији. Израз

каволичѣ у *Остромирову јеванђељу* је преведен изразом

Још је преводилац *Библије* на готски језик, њихов епископ Улфила, употребљавао израз *midjungards* — у значењу станиште — мјесто гдје се станује. Та је ријеч, станиште, састављена по истом принципу као ријеч жилиште, која значи — мјесто гдје се живи. Словенска ријеч *кућа* (*kut-ja*) имплицира и носи собом елемент митолошке древности: она је жив одливак, негатив готскога значења у древним вјерованима и предањима старих Словена. Као таква, она има значење нечега усвога: на то указује права компонента готске сложенице *midju-*, што значи (из)међу, док њен коријнски дио — *gards* значи *кут(ак)*, *угао*, *пошак*, оно што је (са)грађено, заграђено, ограђено. Дobar индоевропеиста, посебно германиста, не би имао много труда да основну ријеч ове готске сложенице — *gards* повеже са садашњом њемачком ријечју *Garten* (= башта, врт, градина).

Али изворна словенска ријеч, сложена и настала ради превођења грчкога израза *οἰκουμενική*, носи у себи карактер нечега општег(20), иако собом изражава наиван утисак човјека који гледа на цио свијет са прага своје родне куће(21). Да-

(20) Буслаев, 103.

(21) Исто, 188-189.

(22) Газен, 100.

кле, та наивност старих Словена, односно Прасловена, је била антиципација и подлога за поимање и правилно упијање онога дубљег битног својства Цркве — њенога унутрашњег квалитета који се ослопашњује и, колико може, хвата у уске, кратке, плитке... калупе људске ријечи. Тиме се и сама та ријеч продубљује, проширује, разраста, богати... сдржајем, значењем, нијансама...

Овој тези којом се значењски диференцирају изрази *васељена* и *екумена* налазимо ослонца и у самоме тексту литургије. Тако у *Литургији св. Јована Златоушца* текст једне молитве почиње овако:

Као што видимо, овдје фигурирају изрази *васељена* и *саборност*. Овај одломак унеколико пружа могућност за овакве анализе. У наведеној реченици јасно је да су *васељена* и црква два паралелна појма која се значењем не подударају. Истина, ријеч *васељена* је дата у именичкој форми; она је свакако другог значења но што је израз католичаност или саборност — зато њену придјевску форму налазимо у низу епитета у синтагми о Цркви. Дакле, *васељена* означава свијет у коме је организована Црква, а придјев саборна је један од епитета Цркве која је, као таква, више него *васељенска*. Саборност је укоријењена у мимосвјетској и натприродној бити Цркве и отуд зрачи, свједочи и, као Црка, присуствује у времену и простору — у екумени, *васељени*. Дакле, *екумена* означава само дјелимични — временски и просторни — вид онога што значи

У новије вријеме је у нашем језику из ријечи *васељена* изведена још једна нова ријеч — *васиона*. Крајем прошлога и првих година овога вијека обје те ријечи су имале исто значење. Тако, рецимо Стеван Веселиновић у својој *Доиматици Православне цркве* (Београд, 1911) говори о васионским саборима и о васионскоме појму догме. Тако те двије ријечи ставља напоредо и данас *Правовисни речник МС и МХ*, што значи да држи да им је значење исто. Међутим, временом тај дублет постепено нестаје, диференцира се, па у савременој терминологији употреби екавско *васељена* има значење само земаљског простора, док икавско *васиона* има значење астрономскога или космичког пространства. Дакле, *васиона* је, у наше вријеме, шири појам па се *васељена*, као ужа, уклапа у њега — иако им је филолошко поријекло и појучерашње значење било исто.

4. Придјев саборни, односно саборна, из којег је Хомјаков извео неологизам саборност (соборност) има старо словенско поријекло. Као и грчка изведеница *καθολική*, тако је и ова словенска ријеч изведеница, настала стапањем двију ријечи: у питању је предлог *съ* и глагол *брати*: *съ + брати = събрати*. Зависно од фонетскога развитка предлога *съ*, односно његовог тврдога полугласника, који (предлог) *сад*, у сложеници *събрати* има префиксално значење, настале су три варијанте у разним словенским језицима: *збрати*, *собрати*, *сабрати* — односно још три ако се тај перфективни глагол имперфектизује: *збирати*, *собирати*, *сабирати*.

Из тих лексичких елемената, још прије глагола, настала је именица која је, такође из истих фонетских елемената, развила три своје форме: *збор*, *собор*, *сабор* — односно још три глаголске именице: *збирање*, *собирање*, *сабирање*, изведене — преко трпнога глаголског прилога прошлог — из имперфектизованог глагола: *збиран + је*, *собиран + је*, *сабиран + је*. И док оне прве три изворне или коријенске именице означавају нешто готово — дотле ове три посредне изведенице означавају поступак, процес, саму глаголску радњу, означену имени-

цом. Из тих именица су изведени придјиви: зборни, соборни, саборни, односно прилози: зборно, соборно, саборно. Први од видова ове ријечи (збир, зборање, зборно — од глагола збрати) добијен је фонетским путем: иницијал и глас сј је озвучен и дао је нову фонему -з. Сличних примјера творбе ријечи имамо много у нашем старом језику, па и савременом. Тако, на примјер, имамо

Ове именице имају двојако значење: истим обликом — и то без промјене нагласка — означавају и ток радње и одређен садржај, односно обред. Тако и именица *собрање, собрание, собрание* једним истим својим обликом спаја и покрива оба значења — и оно које проистиче из оба глаголска вида — и перфективнога и имперфективног, — и сам процес који означава сама глаголска радња.

Свакако да ће бити интересантно да примијетимо још једну појединост. Наиме, ради се о следећем: синтагма *саборна црква* излази, послје филолошке анализе, да је значењска таутологија, односно синонимно понављање истог смисла кроз двије ријечи, односно двије врсте ријечи: да је придјив и именица. Ово видимо у факту да словенској ријечи $\xi\kappa\mu\lambda\eta\sigma\iota\alpha$, насталој из коријена $\xi\kappa\mu\lambda\eta\sigma\iota\alpha$, откривамо исто значење, добијено истим методом, као и грчкој ријечи

. Уосталом, црква се именује сабором и скупштином, и у самој *Библији* (види Д. ап. 19:32, 39. и 40). Израз је преведен термином и у *Суйрасаљском минеју*: ријеч је о говору (бјеседи) св. Василија Ве-

ликог који има наслов ; њему је предложак појам и сложени термин преведен одговарајућим словенским ријечима (22). Доведена до краја,

дакле доречена, ова мисао, односно овај превод, требало би дословно да гласи: саборни сабор, односно црквена црква, — дакле, нешто таутолошко у чему би се један појам дуплирао: изречен придјевом па поновљен именицом. Ово би била чиста таутологија, нефункционална до краја, јер њено понављање не доприноси никаквог дубљег сазнавању. Кад бисмо ову синтагму развили у логички суд и рекли: црква је црквена, или: сабор је саборан — имали бисмо типичан аналитички суд, према Кантовој терминологији; а то је такав суд који нимало не проширује наше сазнање, јер је појам предиката садржан у појму субјекта. То су, као и ово наше превођење/преношење филолошке грађе, односно расправе, на канал филозофије — типично објашњавајући судови.

Код ријечи *сабор* имамо два значења. Једно од њих је дубље и избија непосредно из безданих дубина Цркве као њена битна особина; оно представља нешто што је из основа једно и јединито (израз јединствено, као да има друго значење и овдје не би имао адекватну примјену: јединствено је нешто у основу множинско што је накнадно уједињено). Израз *сабор* означава нешто што претходи свакој множини; то је именованост једно, јединито — реалност која претходи мноштву које се накнадно збира и у+једин+јује=уједињује. Израз јединито означава нешто конкретно што избија из априорне датости — док израз, јединство упућује на појам накнаднога и апостериорног значења које је, разумије се, апстрактно и изведено.

Поред тога основнога и примарног значења израза и појма *сабор* као основа и подлоге једнога, имамо и друго значење ријечи сабор, као нешто секундарно и накнадно — управо као што је накнадно и јединство оних који конституишу такав накнадни саобр или евентуално чине спољну страну и манифестују на конкретан начин оно првотно једно (израз *πρωβιβήσινο*, као да асоцира на извјесну преегзистенцију, предпостојање, овдје није адекватан). Грчки језик овдје је непоредиво одређенији па, према томе, и јаснији: нема никаква трага о мијешању ових значења: тамо стоји израз *σύννοδος* који, по свомесклопу, означава сједињавање путева (*σύν* - *δδός*). Дакле, *σύννοδος* или *сύννοδος* је скуп пастира црквених, или скуп вјерника једне црквене, односно народне структуре — парохије, епархије или чак помјесне цркве. Востоков у своме *Речнику* израз *σύννοδος* преводи, односно тумачи словеским придјевом *σύννοδος* (23). Ову би разлику могли истаћи тиме што би израз *καθολική* истумачили пословењеним грчким изразом синодални, синодски, што значи збирни, накнадно сабрани, а други грчки израз, дубљег значења, *καθολική*, да преведемо или истумачимо изразом саборни.

Грчки израз *σύννοδος*, значењем и склопом, потпуно одговара рускоме изразу *собрание*; такав је и израз латинскога поријекла конгрес који је настао из предлога *con* и именице *gressus* — што значи ступање, ход, корак. Ове двије изведенице — *σύννοδος*, — значе исто што и наша ријеч скуп, збор, сабор.

Али у грчком постоји друга ријеч којом се означава појам гдје се састају путеви; то је *σύνδρομον*, настало од *σύν* и *δρόμος*. Она означава исто оно што и наша ријеч раскршће, раскрсница: раз + крст + је. Дакле, имамо гледање на објект и прилажење њему, у грчком, а у српском обрнуто — субјект стоји у средшту и мотри како се крстовидно (крстообразно) раз-(и)-лазе путеви.

5. У Институту за српскохрватски језик САНУ, разумијевањем и добротом директора и научнога и радног особља Института, омогућен ми је увид у рукописну грађу за *Речник Српскохрватског језика*. Детаљно сам прегледао материјал под одредницама: католички, екуменски, саборни и свих варијаната које из њих слиједи. Одмах ми је пало у очи да немају у ексерципираној грађи именице *саборност* — изведенице апстрактнога, уопштавајућег значења, док имају све друге изведенице из коријенске именице сабор.

Неколико илустративних примјера, преузетих из поменуте Академијине грађе, и неколико навода из штампаних лексикона омогућиће нам непосреднији увид у значењско шаренило ових ријечи, као и у преплијетање ужега и ширег значења њихова.

А. Филолошки дублети *католички* и католичански показују извјесно диференцирање у примјени. То ћемо илустровати следећим примјерима:

1. Ми смо Римљани, али нисмо незнабошци, него исповидамо римски католички закон.

М. А. Рељковић, *Сашир или ши дивји човик*, Загреб, 1895, 8.

2. Имају две цркве, католичанска једно, друга грчкога закона.

Исто, 95.

3. Црква се зове посвудном или католичанском...

Н. Милаш, *Православно црквено право*, Мостар, 1902, 222.

4. ...тада су хришћани остали подељени на две цркве: латинску или католичку, која стоји под старешинством римског папе, и грчку...

Влад. Радојевић и Миливоје Настасијевић, *Историја образовано-сти*, превод са француског, Београд, 1910, 93.

5. Бук у *Рјечнику* (II издање, 650) не региструје одреднице католички и римокатолички, али Рим и Римљанин одређују као Lateines, dem Ruthus nach, односно homo rithus romani.

6. Католик — припадник римокатоличке црквене заједнице.

Речник МС—МХ

7. Католицизам — хришћанска вероисповест којој је на челу римски папа.

Речник МС—МХ

8. Католицизам — један од три главна правца у хришћанству, напоредо са православљем и протестантизмом.

Философска енциклопедија, II, 477.

9. Католичанство: 1) католичка вероисповест и припадање њој и 2) сви католици као верска заједница.

Речник МС—МХ

10. Католичаност и католичанство у RЈAZU (IX, 342-344) и католичко (исто, IV, 898-899) су појмови везани искључиво за Рим.

Поређење и лингвистичко испитивање ових ријечи даје нам овај резултат:

1. израз: католик, католичански, католички односе се на нешто опште (3)

2. католик и католичански, односно католички, везано је за Рим, односно римокатолицизам као конфесију (1, 2, 6, 7, 8, 9, 10).

3. католички, католичански, је дублет који употребљавају и православни и римокатолици — баш у варијанти католичански (1, 2, 3), а у смислу општи.

4. католички, то је епитет Цркве која, изгледа, рефлектира на општост, али се ипак везује за Рим, односно папу (1, 4, 6, 7, 8, 9, 10) — док се друга, православна црква одређује етничком припадношћу: грчкога закона, грчка (2, 4).

Б. 1. Екумена (οἰκουμένη) је назив за настањени дио Земље, па се, отуда, израз екуменизам односи на цио свијет: васељенски, свеземаљски, посвудни.

Види *Речник САНУ*, V, 181.

2. *Речник МС—МХ* појам екуменизам објашњава као „настањени део Земље, цео свет, васељена“, а „екуменски који се односи на екумену: општи васељенски“.

3. Максим Горки је „суделовао... на победи... нове екуменске етике“.

Вељко Петровић, *Песнички лик Максима Горког*, „Наша књижевност“, II, 1946. 167.

4. Свеземаљски, васељенски — патријарх, сабор — титула источноправославнога патријарха у Цариграду.

Вук, *Рјечник*

5. Екуменски карактер, империјални карактер православља, који су Византија и Грчка у својим царствовањима имале, Свети Сава је свео на одржавање духа православља кроз српски народ...

Владимир Велмар-Јанковић, *Полег с Калемејгана*, Београд, 1938, 143.

6. Имао је своје свеце и своје православље, а ипак (а ријеч је о српскоме народу) није својим народним обележјем Цркве демантовао екуменски и универзални карактер хришћанства...

Исто, 99.

- В. 1. Герасим Зелић наводи синтагму „саборно служити“:
Жишје Герасима Зелића, I, 184.
2. Јединост, светост, саборност и апостоличност Цркве православне ја никада нисам у сумњу доводити...
Србске новине, 1851, 193.
3. Али... се већ саборност хришћанске цркве, њена колективна делатност, показала немоћном у борби против Духа Тмине.
Нова Европа, 1925. 12, 154.
4. Личност која верује мора бити саборна.
Живот и рад, 1928, 34.
5. Ми те држимо за нашега саборнога сина...
Никанор Грујић, *Свети Сава Немањин I*, Сремски Карловци, 1861, 197.
6. Крсна имена... преславе обштинске... и сабори код манастира, то су... алке које сједињавају васцијелиј народ...
М. Ђ. Милићевић, *Часови одмора*, I, Београд, 1948, 17.
7. Синтагму „саборни договор“ даје Тихомир Остојић
Досијеј у Хойову, Нови Сад, 1907, 156.
8. Звонимир бје проглашен краљем... саборним и једногласним избором.
Ф. Рачки, *Одломци из државнога права хрватскога*, Беч, 1861, 107.
9. ...и саборно је одлучено да народ српски бира себи представника и врховну главу своје Цркве
Станоје Бошковић, *Слике из српске историје*, Београд, 1882, 25.
10. ...стога ћемо бирати заступника у наш сабор.
Срђан Будисављевић, *С личке груде*, приче, Загреб, 1913, 35.

Ако сад пажљиво размотримо функцију ових ријечи у контексту који имају (сабор, саборно, саборни), примијетићемо да она није увијек иста.

1. Она има значење нечега унутрашњег, претходнога и општег (1, 2, 3, 4 и 5)
2. Она има значење нечега спољашњег и накнадног са елементима и нечега унутрашњег (6 и 7)
3. Она има и значење нечега искључиво спољашњег (8, 9 и 10)
4. У последњем контексту (10) ова ријеч има значење административно-управно-политичко.

Првих пет примјера са трима задњима немају ничега заједничког у значењу, док два средња могу да буду, донекле, употребљена не само у другоме смислу који им је, види се, примаран, него унеколико и у првоме смислу. Дакле, иста ријеч може да изражава различите смислове, чак и дивергентне — зависно од контекста реченице, односно пасуса или цјелине књиге као шире и обухватније структуре у коју је уграђен односни израз; у овоме случају то је ријеч сабор и њене изведнице.

Рјечник МС—МХ даје више варијаната у значењу ријечи сабор — али не региструје ни један примјер првога, претходног значења. Вук у своме *Рјечнику* овај израз објашњава њемачким ријечима *Versammlung*, односно *Kirchenversammlung*, *Versammlung, des Vulkas*.

Упорно инсистирање на значењскоме двојству лексеме *катá* и *блос* нема никаквих филолошких основа. Трагање за филолошким коријенима израза католички и католичански доводи нас на исту полазну основу — *катá* и

тѡв , односно блов , што значи да је та ријеч изведена из акузетивне синтагме. Посебно је питање значењска варијанта овога термина на Истоку и на Западу, али то нема никакве везе са лексемом самом по себи.

6. У савременоме нашем језику нашао би се понеки дублет овога типа; такав је, на примјер, овај : из именице пророк изведени су придјеви пророчки и пророчански, и именице изведенице пророштво и пророчанство. У питању је типичан дублет. Први од ових израза преузима све више маха, као и израз католички што превагује над термином католичански — поред осталог, можда, и због краткоће. Ова друга варијанта са продуженом основом је раније преовлађивала и, бар код ријечи католичански, она је филолошки оправданија. Слично је и са изразом пророчански који, и без етимолошкога оправдања, редовно налазимо у старијим пјесмама и причама народним. Очигледно, ова краћа варијанта биће да је русизам који најприје улази у наш књижевни, па и говорни језик преко богословних уџбеника, преведених са рускога.

Исто тако стоји питање и са изведеницом из именице Бог: умјесто руског божество, у српскоме језику имамо израз божанство, а на боштво; али зато у сложеници немамо оно што би логично фонетски следовало из српскога израза божанство, него — безбоштво, док израза безбожinstво нема у употреби.

Друга једна ријеч, отац — рускословенски и руски: отец даје изведену ријеч отечество односно отачаство у српскоме изговору, у значењу отаџбине — од које би било значење ријечи оташтво, као вјештачки изведене, анстраховано и уопштено, изведено из конкретнога израза отац. Ријеч оташтво имамо врло ријетко у употреби; умјесто ње јавља се новија ријеч очинство, добијена преко присвојнога придјева који је изведен из именице отац — очин; у рускоме језику из именице отец изводе се нове ријечи — отечество и очество.

Дакле, цио приблем код ових придјева чини глас *e*, односно у српској фонетској традицији *a*: кафоличенский — католичански; божеский — божански; отеческий — отачаски... а онда дође накнадно или секундарно појављивање назалнога гласа *n* који ову разлику појачава, затварјући слог и продужујући основу дате ријечи. У дубоким слојевима испод *e* и *a* налази се стари словенски полуглас који се члана у два рукавца који чине двије посебне традиције: српска даје *ан* а руска *e*. Краћи придјевски облици су извођен из именица: католик — католички, пророк — пророчки, Бог — побожан, безбожан; отац — отачки.

7. Узећемо у разматрање још један израз који, формално узето, нема баш много везе са овим што нас овдје непосредно интересује — али зато виђен изнутра, он је итекако важан за разјашњење третираног питања.

Будући да су битна својства Цркве иманентна Цркви и избијају из њенога бића, а нијесу спољашњеформална ствар, скрећемо пажњу на глагол *вршити*, у вези са божанственом литургијом. Пошто литургијска радња није нешто индивидуално, него саборно, заједничко, апсолутно је погрешно и непотпуно рећи: вршити литургију. Ту безусловно мора да стоји композитум сѡ који даје тој ријечи социјативну димензију: совершити. Овај глагол иако перфективан, има елемената трајности, па у преводу на савремени наш језик може да означава завршавање, крај литургије; а сложено ријеч со-вршати, трајнога значења, преводимо на наш језик овако: са + вршити = савршити, што значи: вршити заједно, а не сврашавати. Уосталом глагол завршиосвршенога значења непотребно се имперфектује, и ми се поводимо за њим, управо за његовим иницијалним *c*, а уопштене поимамо димензију саборности — тако битну за литургију. Овдје

уосталом као и код многих сличних ријечи, треба имати истанчан слух за језик, па пазити да почетно с не буде озвучено и пређе у свој звучни парњак: з; у том случају ћемо умјесто трајнога савршити добити глагол свршенога гласослског вида — завршити. То је потпуно други смисао и он означава завршену, а не трајну радњу. Израз — савршити — у пуној мјери открива у свештенослужитељевој функцији димензију саслужења у тајни свете евхаристије. Да свештеник не врши литургију сам, него у литургијској радњи сарађује — истичу сви облици множине у молитвеним текстовима, који уопште нијесу множина у смислу накнаднога збира, него исконски израз саборних дубина из којих израста мисао — порука с којом се веже та ријеч. Многе пјесме, и још више молитве из чина литургије, имају тај смисао. Али, више можда од осталих, односно наглашеније, истакнуто је свештениково саслужење у величанственој и светој тајни евхаристије, следећим речима:

Ту заједницу у саслужењу свештеника са осталим учесницима у литургијској жртви, са свим духовним силама, наглашава и почетак следеће молитве који гласи:

а та молитва чита се за вријеме пјевања пјесме у којој је такође наглашена небоземна димензија и садржина заједнице. Значи, предлог с који је у функцији префикса, у овом случају има социјативно значење: савршити, савршење — док друга његова функција није таква, него је финална: свршити. Из таквога глагола можемо добити именицу свршавање, али је то типична монтажа — језички хибрид. Та именица треба да означава глаголску трајну радњу, а сам глагол је перфективан. Истина, он се имперфектизује — али онда имамо код именице друго значење: то је радња која се више пута понавља: свршити — свршавати — свршавање. Према томе, неупоредиво је адекватнији израз социјативнога значења — савршити, савршење, јер изражава димензију заједнице, саборнога служења које је трајна радња, него уобичајени термин свршавати који је механички склопљен и данас је у нас у редовној употреби. Елементи из којих је састављен нијесу узети и адекватно употребљени и зато он, као њихов резултат, није примјерен значењу које треба да прими и изрази, него упућује на погрешну страну. Зато између те ријечи и значења које се њоме изражава постоји нека унутрашња несагласност у којој се осјећа нека унутрашња напруга која прелази у разлаз. Очигледно, сложеница — српски саслужити — изгубила је у осјећању људи једнога одређеног времена смисао трајности, па су је, схватајући је као свршену радњу, имперфектизовали. Тако је дошло до стварања глагола учесталог значења који овдје треба да значи трајну радњу, и његове даље употребе, а то уопште није примјерено литургијскоме значењу. Сада је једини иправан пут да се у говору и у писању вратимо на оно изворно што је адекватна лексичка посуда којом треба да изразимо своје догматско поимање сабирности, исказане кроз литургијски обред. Тако ћемо васпоставити изворни облик саслужити: социјативни префикс са- и глагол који исказује трајност радње — служити. Тада ћемо имати глагол саслужити и глаголску именицу саслужење; а из ове друге ријечи нову именицу — саслужитељ, а не саслуживатељ, како би логички и етимолошки требало очекивати из непотребно, одн. прогрешно, имперфектизованог саслуживати. Те ријечи коју би логично било очекивати, уопште нема у нашем језику — то је факт који нас упућује на јасан закључак да логично и фактично не морају бити увијек подударни.

8. Слична је улога овога с са још једним изразом — . Из те једне старе ријечи данас имамо у нашем језику двије, не баш истога значења, као ни значењског обима — свијест и савјест. Основни дио њихов је исти из старог словенског коријена — —. Глас у ријечи се развио у -ије у ијекавском говору, односно у -је, кад није под акцентом или нема дужине. Иначе, у екавском говору основни дио ријечи је исти код обје ријечи: савест и свест. Разлику налазимо само у префиксалноме дијелу њеном, односно у вокализацији полугласника. У српској фонетској традицији то је -а: савјест, а у руској -о: совестъ.

Наше данашње двије ријечи — савјест и свијест, односно екавски савест и свест — разилазе се у творбеном поступку на префиксу сь: код једне полугласник је вокализован, и добили смо са-: савјест, савест, а код друге је испао па је остало само с: свијест, свест. Те двије ријечи данас у нашем говору и у психолошко-моралном осјећању нити покривају исту „површину“, нити испуњавају исти обим, нити пак имају исто значење: савјест је ширега значења него свијест. Префикс који је дао са- има социјативно значење које се изражава кроз цијелу сложеницу, па савјест, односно савест, има значење учествовања у знању заједно са неким другим — типичко саучествовање, participatio, у знању.

У другој ријечи, свијест, односно свест, гдје је, испадањем полугласа, остало само с-, добили смо префикс сужавајућега и упоједињавајућег значења, па је таква и читава сложеница: свијест је знање самога себе, знање сведено на себе и упоједињено — редуцирано на сам субјект. У именици савјест, савест, која је ширега значења, чува се смисао прелазности и трајности глаголске радње, а у изразу свијест, свест, као да се губи трајност јер асоцира на глагол свести, сводити на једно, а прелазност је сведена на сам субјект, чак и онда кад је у питању свијест, свест, о нечему.

Значи, преузете грчке калкове, шеме у творби ријечи, треба правилно из основа појмити и правилно развијати њихове нове облике — тако да органска повезаност њихових структура и облика правилно чува и адекватно изржава њихово унутрашње значење и адекватно преноси поруку.

9. Од наших писаца уопште посебно богословских, Јустин Поповић има најразвијеније чуло за њихово поимање и најразвијенији дар за аутентично преношење облика и смисла калкова. Зато он не само да правилно схвата њихов смисао, него га и адекватно прелива, односно отискује у новој, српској језичкој материји, односно градиву. У самој ствари, он држи континуитет те традиције од грчкога с кога су преведене наше и свете и свештене књиге, преко нашега старог језика који је добро следовао тај поступак — све до својих језичких изражаја који, у ствари, настављају ту традицију, а то је начин економичнога и згуснутог изражавања. Додуше, он не преноси само темоделе, него и ствара некад сам кованице сличне типа — понекад и с недостаском: на примјер израз савршити имамо код њега у преводу молитве ... (23), а требало је употребити типично перфективно значење -свршити, како би се избјегло свако колебање у погледу тачног значења. Истина, ријеч сатворити имамо и код пјесника — Ти сатвори, вељи Боже (24), (али ту се ради о слогу више ради дужине стиха, односно потребе ритма — дакле, у питању је licentia poetica а не критички заснована употреба ове ријечи.

(23) Штампано непотписано на крају књиге *Службеник*, Издање Светога архијерејског синода Српске православне цркве, Београд, s. a. 227.

(24) Бранко Радичевић у пјесми *Молишва* два пута. — Цитирано по књизи *Песме Бранка Радичевића*, Нови Сад, 1905, 54.

Сви изрази које смо овдје навели и дали дубљу анализу њихова састава указују на дубине и преносе смисао који из тих дубина струји кроз њих. Ниједна од тих ријечи не може да се третира изоловано и сама за себе, јер ријеч је — ријеч тек у реченици. Реченица као исказана мисао је, у ствари, цјелина и норма: од ње се иде на мање јединице — ријечи, слокове, гласове... и на веће цјелине — синтаксичке и стилске.

Summary

Dr. Dimitrije M. Kalezić

THE PHILIOLOGICAL AND THEOLOGICAL MEANING OF CATHOLICISM, EUMENISM AND SABORNOST

The author examines the words in their linguistic and grammatical origins, their functionality, and their ability in expressing God's revelation. He then examines these words as expressions of attributes of the Church. He examines the philological meaning of the word Church, pointing out its theological content and depth. He then examines the theological dimensions of these three words. The author concludes that, looked at philologically, these words express the unity of the Church between God, angels, saints and man both in time and eternity.